

INNOVATION MOLIYAVIY INSTRUMENTLAR ASOSIDA O‘ZBEKISTONDA INVESTITSION MUHITNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Tirkashev Farruxjon Xolyigitovich
Mustaqil izlanuvchi

Bugungi kunda jahon iqtisodiyoti chuqur o‘zgarishlar bosqichini boshidan kechirmoqda. Raqamli texnologiyalar, ekologik barqarorlik tamoyillari, moliyaviy inklyuzivlik va innovatsion yondashuvlar global investitsiya oqimlari va moliyalashtirish strategiyalarining mazmunini tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, post-pandemiya davrida iqtisodiy tiklanish va barqaror o‘sishni ta’minlash uchun davlatlar an’anaviy investitsiya yondashuvlaridan voz kechib, yangi, zamonaviy moliyaviy instrumentlarni joriy etishga kirishmoqda. Bu jarayon, bir tomondan, sarmoyadorlar uchun xavfsiz va daromadli muhit yaratishni, boshqa tomondan esa, real sektor ehtiyojlariga mos keladigan samarali moliyalashtirish vositalarini taklif qilishni talab etadi.

Innovatsion moliyaviy instrumentlar deganda, an’anaviy bank kreditlaridan tashqari, korporativ obligatsiyalar, “yashil” va “ijtimoiy” obligatsiyalar, sukuk (islomiy moliya vositalari), kraudfanding (ommaviy moliyalashtirish), venchur kapitali, startup investitsiyalari, zamonaviy sug‘urta mexanizmlari va raqamli aktivlar tushuniladi. Bu vositalar investorlar uchun nafaqat moliyaviy manfaat, balki ijtimoiy, ekologik va innovatsion qiymat yaratishga ham xizmat qiladi. Jahon banki, IMF va OECD kabi xalqaro moliyaviy institutlarning tavsiyalariga ko‘ra, aynan innovatsion moliyalashtirish vositalarini keng joriy etgan davlatlar iqtisodiy raqobatbardoshlik bo‘yicha yuqori natijalarga erishmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi ham bu tendensiyalardan chetda qolmayapti. So‘nggi yillarda mamlakatda investitsion muhitni yaxshilash, moliyaviy sektorni liberallashtirish va kapital bozorini rivojlantirish bo‘yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, “O‘zbekiston–2030” strategiyasida belgilangan vazifalar doirasida xorijiy sarmoyalarni jalb etish, xususiy sektorni rag‘batlantirish va “yashil iqtisodiyot” asosida investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish ustuvor yo‘nalishlar qatoriga kiritilgan.

2023–2024-yillarda O‘zbekistonda bir nechta muhim bosqichlar amalga oshirildi. Jumladan, “yashil obligatsiyalar” muomalaga chiqarilishi, “kapital bozorini rivojlantirish dasturi”ning boshlanganligi, qimmatli qog‘ozlar savdosi hajmining o‘sishi va birlamchi ommaviy taklif (IPO)lar sonining ortishi innovatsion moliyaviy vositalarning bosqichma-bosqich joriy etilayotganini ko‘rsatmoqda. Mamlakatda birinchi “sukuk” (islomiy obligatsiyalar) loyihalari tayyorlanayotgani esa moliyaviy ko‘lamni yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

Biroq bu sohadagi imkoniyatlar hali to'liq ishga solinmagan. Investitsiya muhitida innovatsion moliyalashtirish vositalarining salmog'i hanuz past darajada qolmoqda. Moliyaviy savodxonlikning yetarli emasligi, normativ-huquqiy asoslarning sust rivojlanishi, texnologik infratuzilmaning cheklanganligi va investorlar uchun xavfsizlik kafolatlarining to'liq shakllanmaganligi mavjud muammolar sirasiga kiradi. Shuningdek, kapital bozorining likvidligi past bo'lib, xususiy sektorni jalb etishda qiyinchiliklar mavjud.

Hozirgi kunda dunyo bo'yicha investitsiya jarayonlari sifat jihatdan yangi bosqichga o'tdi. An'anaviy moliyalashtirish manbalari bilan bir qatorda, innovatsion moliyaviy instrumentlar orqali investitsiyalarni jalb qilish keng ko'lamda qo'llanilmoqda. Xususan, "yashil obligatsiyalar", raqamli aktivlar, kriptofondlar, venchur kapital, sukuk (islomiy obligatsiyalar) va kraudfanding kabi vositalar orqali investitsiyalarni moliyalashtirish zamonaviy tendensiyaga aylandi.

Jahon banki, OECD va UNCTAD hisobotlariga ko'ra, 2023-yilda dunyo bo'yicha chiqarilgan "yashil obligatsiyalar" hajmi 1,3 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lib, bu 2020-yilga nisbatan ikki baravardan ko'proq oshgan. Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, "startaplar" va ekologik barqarorlik asosida shakllangan loyihalar bugungi investorlar uchun eng muhim yo'nalishlar hisoblanadi.

O'zbekiston ham ushbu tendensiyalarni hisobga olgan holda, investitsion muhitni modernizatsiya qilish, kapital bozorini rivojlantirish va yangi moliyaviy vositalarni joriy etish bo'yicha izchil harakatlarni amalga oshirmoqda. Mamlakatda 2023-yildan boshlab "yashil moliyalashtirish" konsepsiyasi, ESG mezonlari va kapital bozorini rivojlantirish milliy dasturi doirasida innovatsion moliyaviy vositalar bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

2024-yilda O'zbekiston bozorida ilk bor "yashil obligatsiyalar" muomalaga chiqarildi. Bu obligatsiyalar energetika samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik toza transport va atrof-muhit muhofazasi kabi loyihalarni moliyalashtirishga qaratilgan. Bundan tashqari, Islomiy moliya asosida sukuk vositalarini joriy etish ustida ishlar olib borilmoqda — bu esa Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyodan sarmoyadorlarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi.

Biroq O'zbekistonda bu soha hali boshlang'ich bosqichda. Mamlakat kapital bozorida qimmatli qog'ozlar hajmi YIMga nisbatan atigi 6–7% ni tashkil qiladi (rivojlangan davlatlarda bu ko'rsatkich 50–80% gacha yetadi). Moliyaviy vositalar bo'yicha savodxonlik darajasi past, startaplarni moliyalashtirish mexanizmlari yetarlicha rivojlanmagan va investorlarga xavfsizlik kafolatlovchi mexanizmlar cheklangan. Shuningdek, kraudfanding platformalari va venchur fondlari institutsional asosda shakllanmagan.

Shunga qaramay, ijobiy tendensiyalar mavjud. So'nggi yillarda O'zbekistonda: kapital bozoriga oid qonunchilik takomillashtirilmoqda, investitsiya fondlari va trestlar faoliyatiga ruxsat berilmoqda, davlat-xususiy sheriklik (PPP) doirasida xususiy moliyalashtirish mexanizmlari kengaymoqda, xususiy sektor ishtiroki oshmoqda va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik kuchaymoqda.

Kelgusi yillarda O'zbekistonda innovatsion moliyaviy vositalarning jadal rivojlanishiga xizmat qiluvchi omillar quyidagilar bo'lishi mumkin: moliyaviy

texnologiyalar (fintech), blokcheyn asosidagi platformalar, raqamli suveren obligatsiyalar, startaplar uchun inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari.

O‘zbekistonda investitsion muhitni yaxshilash va barqaror iqtisodiy o‘rishni ta‘minlash yo‘lida olib borilayotgan islohotlar natijasida innovatsion moliyaviy instrumentlar iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim rol o‘ynay boshladi. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida moliyaviy sektorni diversifikatsiya qilish, investitsiyalarni jalb qilishda yangi yondashuvlar joriy etish va kapital bozorini rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilangan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hozirgi kunda an‘anaviy moliyalashtirish vositalaridan tashqari, “yashil” obligatsiyalar, islomiy moliyalashtirish (sukuk), kraudfanding, venchur kapital va boshqa innovatsion moliyaviy mexanizmlar bosqichma-bosqich amaliyotga joriy qilinmoqda. 2024-yilda O‘zbekistonda ilk bor chiqarilgan yashil obligatsiyalar, kapital bozorida amalga oshirilgan birlamchi IPO'lar va moliyaviy texnologiyalar sohasidagi ilg‘or loyihalar bu yo‘nalishda ijobiy tendensiyalar borligini ko‘rsatmoqda.

Shunga qaramay, innovatsion moliyaviy vositalarning salohiyatidan to‘liq foydalanilmayapti. Qonunchilik bazasining to‘liq shakllanmagani, investorlar huquqlarini himoya qilishdagi kamchiliklar, moliyaviy savodxonlikning pastligi va texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi bu boradagi asosiy muammolardan hisoblanadi. Shu bois, mazkur vositalarni amaliyotda keng qo‘llash uchun huquqiy, institutsional va texnologik shart-sharoitlarni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion moliyaviy instrumentlar O‘zbekiston iqtisodiy modelini modernizatsiya qilish, investitsiya oqimlarini ko‘paytirish va xususiy sektor ishtirokini kengaytirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Ularni samarali joriy etish orqali mamlakat investitsion jozibadorligini oshiradi, raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantiradi va uzoq muddatli barqarorlikka erishadi. Buning uchun davlat, xususiy sektor va xalqaro moliya institutlari o‘rtasida uzviy hamkorlikni kuchaytirish zarur.